

بررسی فعالیت‌های شورای ناتو - روسیه فراز و فرودها در همکاری‌های ناتو و روسیه از آغاز روابط تا پایان سال ۲۰۰۹

اسماعیل شفیعی^۱ - پیام جهانگیری^۲

تاریخ دریافت: ۸۹/۱۱/۱۴

تاریخ تصویب: ۹۰/۳/۱۷

چکیده

روابط سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) و جمهوری فدراتیو روسیه بعنوان دو بازیگر عمده‌ی صحنه‌ی روابط بین‌الملل از اهمیت زیادی برخوردار است. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ناتو به عنوان بزرگترین و مهم‌ترین پیمان سیاسی و نظامی روابط خود را با جمهوری فدراتیو روسیه - وارث ابر قدرت شوروی سابق - در قالب شورای ناتو روسیه آغاز کرد. روسیه ضمن داشتن نگرانی‌های جدی از ادامه‌ی بقای ناتو و گسترش آن به شرق تصمیم گرفت با ناتو همکاری کند و با حضور خود در این سازمان از وقوع تحولات به زیان منافع خود جلوگیری کند. به رغم این‌که روسیه دیگر نظام سیاسی اقتصادی کمونیستی ندارد اما

۱. استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا (esmaeilshafiee@yahoo.com)

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز (payam_jhangiry@yahoo.com)

کشورهای اصلی تشکیل دهنده ناتو به ویژه ایالات متحده آمریکا از پتانسیل بالقوه‌ی روسیه برای تبدیل به یک قدرت جهانی آگاه هستند و همین امر موجب بدبینی ناتو به روسیه گردیده است. با وجود این اختلافات موضوعات بین‌المللی و حوزه‌هایی هستند که ناتو و روسیه دارای منافع و دیدگاه مشترک می‌باشند؛ مانند تروریسم، گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، بنیادگرای اسلامی و مبارزه با ناسیونالیسم افراطی و ناآرامی‌های قومی مذهبی و همین امر زمینه‌ی تشکیل شورای ناتو-روسیه را فراهم نموده است. هدف مقاله‌ی حاضر بررسی فراز و فرودهای روابط ناتو و روسیه می‌باشد. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با بررسی اسناد منتشر شده در پایگاه رسمی ناتو و دیدگاه صاحب‌نظران به اختلافات و اشتراکات روسیه و ناتو می‌پردازد و این واقعیت را بیان می‌کند که روسیه و ناتو برای مقابله با چالش‌های بین‌المللی و ابعاد جدید تهدیدات امنیتی در قرن بیست و یکم ناگزیر به همکاری با یکدیگر می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: شورای ناتو-روسیه، روابط ناتو و روسیه، گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، ناسیونالیسم افراطی، ناآرامی‌های قومی مذهبی، بنیادگرایی اسلامی.

مقدمه

بررسی روابط سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (NATO)، به عنوان بزرگترین و مهم‌ترین پیمان سیاسی- نظامی در روابط بین‌الملل و روسیه که از سال ۲۰۰۲، روابطشان در قالب شورای ناتو-روسیه جریان یافته است و هم‌چنین واکاوی رویکردهای این دو بازیگر عمده‌ی صحنه‌ی بین‌الملل، نسبت به یکدیگر، که یکی بازمانده و پیروز جنگ سرد است و دیگری وارث اتحاد جماهیر شوروی، امری مهم در حوزه‌ی روابط بین‌الملل است. از این رو در این پژوهش، کوشش گردیده تا با بررسی اسناد دست اول، مانند اسناد و گزارش‌های مندرج در پایگاه رسمی اینترنتی اطلاع رسانی شورای ناتو-روسیه (<http://www.nato-russia-council.info>)، مسائل فوق مورد کنکاش قرار گیرند.

بررسی شورای ناتو - روسیه ... / ۵۱

پیشینه تاریخی

پس از پایان جنگ جهانی دوم و در آستانه‌ی شروع جنگ سرد و با افزایش نگرانی‌ها از نفوذ اتحاد جماهیر شوروی در کشورهای اروپایی، در ۴ آوریل ۱۹۴۹، در شهر واشنگتن پایتخت ایالات متحده، پیمانی با عنوان «سازمان پیمان آتلانتیک شمالی» بین ۱۲ کشور، شامل ۱۰ کشور اروپایی بلژیک، دانمارک، فرانسه، ایسلند، ایتالیا، لوکزامبورگ، هلند، نورث، پرتغال، انگلستان و ۲ کشور خارج از قاره‌ی اروپا، کانادا و آمریکا منعقد گردید. سه سال بعد، در ۱۸ فوریه ۱۹۵۲، دو کشور یونان و ترکیه و سپس در ۹ مه ۱۹۵۵، آلمان غربی به این قرارداد پیوستند. پنج روز پس از پیوستن آلمان غربی به ناتو، پیمانی با نام ورشو^۱ (Warsaw Pact)، در ۱۴ مه ۱۹۵۵ بین ۸ کشور اتحاد جماهیر شوروی، لهستان، مجارستان، بلغارستان، چک اسلواکی، رومانی، آلبانی و آلمان شرقی منعقد شد، تا پاسخی رسمی باشد به پیوستن آلمان به ناتو. بنابراین از آن تاریخ، رسماً جهان به دو قطب مخالف هم تبدیل گردید. تا پیش از فروپاشی شوروی، اسپانیا نیز در تاریخ ۳۰ مه ۱۹۸۲ به جمع اعضای ناتو پیوست. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی (۱۹۹۱)، در تاریخ ۱۲ مارس ۱۹۹۹ کشورهای لهستان، مجارستان، بلغارستان، استونی و لاتویا و در تاریخ ۲۹ مارس ۲۰۰۴ کشورهای رومانی، لیتوانی، اسلوانی و اسلواکی و در تاریخ ۱ آوریل ۲۰۰۹ کشورهای آلبانی و کروواسی به این پیمان پیوستند. بنابراین هم‌اکنون این پیمان شامل ۲۸ عضو اصلی می‌باشد.

اولین دبیرکل ناتو، ژنرال لرد ایسمای^۲ جمله‌ی معروفی دارد که در آن به خوبی

هدف ایجاد پیمان ناتو را شرح داده است. وی می‌گوید:

1. Warsaw Pact
2. Lord Ismay

"هدف این سازمان بیرون نگاه داشتن روسیه، وارد کردن ایالات متحده آمریکا و تحت کنترل درآوردن آلمان است" (Reynolds, 2009:13).

ناتو و روسیه

از زمان پایان جنگ سرد، کشورهای عضو ناتو به عنوان یک اولویت، به دنبال داشتن رابطه و همکاری‌های مثبت با روسیه بوده‌اند. پس از گذشت سال‌ها، گشایشی در روابط سرد و سنگین گذشته‌ی ناتو با روسیه (به عنوان وارث اتحاد جماهیر شوروی سابق) به وجود آمد. ضدیتی که در گذشته به لحاظ رویارویی‌های ایدئولوژیک و سیاسی و نظامی بین کشورهای غربی و شوروی وجود داشت، جای خود را به منافع مشترک غرب و روسیه داد. هرچند هنوز هم موارد اختلافی زیادی بین این دو طرف وجود دارد و هر دو تلاش می‌کنند تا با گذشت زمان بسیاری از مسائل مورد نزاع را حل و فصل نمایند اما هر دو طرف تأکیدشان را بیشتر بر روی اشتراکات بنا نموده‌اند تا اختلافات. به بیانی دیگر نیروی محرکه‌ای که پشت روح جدید همکاری‌ها وجود دارد ناشی از فهم و درک جدید از اولویت‌های استراتژیک و چالش‌های مشترک پیش روی اعضای ناتو و روسیه، مانند جنگ مقابل تروریسم و منع گسترش سلاح‌های کشتار جمعی است.

تکامل روابط

با فروپاشی دیوار برلین در ۱۹۸۹ و به دنبال آن از هم پاشیدگی اتحاد جماهیر شوروی و پیمان ورشو در ۱۹۹۱، و ایجاد چالش‌های امنیتی جدید در فضای دوران پس از جنگ سرد، ناتو شروع به بنا نهادن نوع جدیدی از گفتگوها و همکاری‌ها با کشورهای مرکزی و شرقی اروپا و همچنین کشورهای مشترک‌المنافع (CIS)^۱، نمود.

1 . Commonwealth of Independent States

در ۱۹۹۱ روسیه به عضویت شورای همکاری آتلانتیک شمالی^۱ در آمد؛ شورای شراکت اروپا-آتلانتیک^۲ در سال ۱۹۹۷ جانشین این شورا شد. در ۱۹۹۴ روسیه به برنامه‌ی مشارکت ناتو برای صلح^۳ (PFP) پیوست (Julianne Smith, 2008:7).

در ۱۹۹۶ پس از امضای توافق صلح دیتون^۴ روسیه سربازان و نیروهای پشتیبانی (لجستیک) خود را تحت رهبری ناتو به عنوان نیروهای حافظ صلح، به بوسنی و هرزگوین اعزام نمود (Dmitri Trenin, 2007).

اما از همه مهم‌تر، همکاری در شرایط پیچیده و بغرنج بالکان بود که باعث تحکیم اعتماد طرفین و تقویت یک اراده‌ی سیاسی برای به وجود آمدن همکاری ناتو-روسیه در یک سطح جدید گردید. این دگرگونی در مه ۱۹۹۷ با امضای پیمان تأسیس روابط، همکاری و امنیت متقابل^۵ رخ داد. این پیمان بود که بنیانی رسمی برای همکاری ناتو-روسیه را فراهم آورد (Founding Act, 1997).

این به معنی هدف مشترک طرفین برای رسیدن به یک صلح بادوام بود و باعث به وجود آمدن شورایی با نام شورای مشترک دائم^۶ (PJC) به عنوان مجمعی برای رایزنی و همکاری گردید. در نتیجه، روابط ناتو و روسیه علاوه بر بعد عملیاتی، به لحاظ بعد رسمی نیز بر پایه‌ای محکم بنا گردید (NATO Russia Council, 2002).

در سال‌های بعد پیشرفت قابل ملاحظه‌ای در ایجاد اعتماد طرفین و گسترش برنامه‌های مشورتی و همکاری به وجود آمد. اگرچه تعصبات باقی مانده از دوران جنگ سرد مانعی برای رسیدن به تعاملات و موفقیت‌های بالقوه در شورای مشترک دائم (PJC) گردید.

1 . North Atlantic Cooperation Council

2 . Euro-Atlantic Partnership Council

3 . NATO's Partnership for Peace

4 . Dayton Peace Accord

5 . Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security

6 . Permanent Joint Council

در ۱۹۹۹ زمانی که لشکرهای مختلف ناتو در حملات هوایی کوزوو شرکت داشتند، روسیه مشارکت خود را در شورای مشترک دائم PJC به حال تعلیق درآورد. با این وجود چندین فعالیت دیگر از جمله حضور روسیه در نیروهای حافظ صلح بدون وقفه ادامه یافت. علاوه بر این روسیه نقش کلیدی دیپلماتیکی در حل بحران کوزوو بازی کرد و در ژوئن ۱۹۹۹ زمانی که سرانجام نیروهای ناتو در کوزوو مستقر شدند، نیروهای حافظ صلح روسیه نیز به آنها پیوستند.

از ۱۹۹۹ به بعد، روابط ناتو-روسیه شروع به پیشرفت گسترده‌ای نمود. زمانی که در اکتبر ۱۹۹۹، لرد رابرتسون دبیر کل ناتو شد، او خود را متعهد به شکستن بن بست روابط ناتو-روسیه نمود. به طور مشابه، در انتخابات ریاست جمهوری روسیه در سال ۲۰۰۰، ولادیمیر پوتین به محض پیروزی در انتخابات اعلام نمود او برای بازسازی روابط با ناتو در یک روح عملگرایانه^۱ کار خواهد کرد (NATO Public Diplomacy Division, 2004:3).

چندین اتفاق کلیدی این پروسه‌ی گسترش همکاری‌ها را سرعت بخشیدند. در ۱۲ اوت ۲۰۰۰، زمانی که زیردریایی هسته‌ای کرسک (Kursk) غرق و تمام ۱۱۸ پرسنل آن کشته شدند، نیاز مبرم همکاری بین ناتو و روسیه، برای پاسخ‌دهی به آن حادثه‌ی تراژیک را پررنگ نمود. حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در ایالات متحده‌ی آمریکا، ضرورت اجتناب‌ناپذیر همکاری‌ها، هماهنگی‌ها و تعاملات بین‌المللی برای مقابله با تروریسم و خطرات امنیتی جدید را گوشزد نمود. پس از این حمله‌ی تروریستی، روسیه به عنوان یک اقدام فوری، فضای هوایی خود را برای نیروهای ائتلاف در حمله به افغانستان آزاد گذاشت و همچنین سرویس‌های اطلاعاتی و امنیتی خود را به عنوان همراهی با نبرد ضد تروریسم در اختیار نیروهای ائتلاف قرار داد.

1. in a spirit of pragmatism

ارتباطات بین ناتو و روسیه در سطوح بالا در ماه‌های بعد، از جمله دو دیدار لرد رابرتسون با ولادیمیر پوتین و یک دیدار در سطح وزرای امور خارجه‌ی کشورهای عضو ناتو و روسیه در دسامبر ۲۰۰۱، امکان انگیزه و عزم جدید برای رابطه‌ی بیشتر ناتو و روسیه را فراهم ساخت (NATO Public Diplomacy Division, 2004:3).

شورای ناتو-روسیه

مذاکرات فشرده منجر به صدور بیانیه‌ی مشترک در مورد روابط ناتو-روسیه با عنوان یک وضعیت جدید بین مقامات روسی و کشورهای عضو ناتو در مه ۲۰۰۲ در رم گردید. در این بیانیه که بر پایه‌ی اهداف و اصول پیمان تأسیس (Foundation Act) بنا گردیده بود، رهبران ناتو و روسیه متعهد به افزایش توانایی خود برای کار با یکدیگر در سطح برابر در حوزه‌های منافع مشترک و مقابله‌ی توأمان با تهدیدات مشترک و خطرات امنیتی یکدیگر شدند (NATO Public Diplomacy Division, 2004:3).

این توافق، پایه‌گذار شورای مشترک ناتو-روسیه^۱ (NRC) شد، که جایگزین شورای مشترک دائم PJC گردید. اعضای ناتو و روسیه به عنوان شرکای همتراز و برابر به عضویت شورای مشترک ناتو-روسیه NRC به منظور تعیین و تعقیب فرصت‌ها برای تصمیمات و اقدامات مشترک در یک طیف گسترده و وسیع از مسائل امنیتی در منطقه‌ی اروپا-آتلانتیک درآمدند (NATO Public Diplomacy Division, 2004: 3).

تغییر شورای مشترک دائم PJC به شورای مشترک ناتو-روسیه NRC، بیانگر یک رهیافت و رویکرد فلسفی جدید به روابط به شمار می‌رفت. این مسأله به صورت قابل توجهی کمک به ساخت و تحکیم جو اعتماد، حصول مبادلات سیاسی و رایزنی‌های بیشتر برای استحکام همکاری‌های آینده نموده است.

ریاست جلسات شورای مشترک ناتو-روسیه NRC بر عهده‌ی دبیر کل ناتو می‌باشد و در سطوح مختلف برگزار گردیده است. این جلسات حداقل یک بار در ماه در سطح سفرا، دو بار در سال در سطح وزرا و در صورت اضطرار در سطح عالی (رؤسای دول) برگزار می‌گردد (NATO Public Diplomacy Division, 2004:3).

یک کمیته‌ی مقدماتی که حداقل دوبار در ماه تشکیل جلسه می‌دهد، دستور کارهای شورای مشترک ناتو-روسیه NRC را تنظیم و تداوم همکاری‌ها را تحت نظارت خود دارد. همچنین جلسات نظامی، یک بار در ماه بین نمایندگان نظامی و دو بار در سال در سطح فرماندهان ارشد دفاعی برگزار می‌گردد. شورای مشترک ناتو-روسیه NRC و مجموعه‌های تحت امر آن بر اساس هم‌رأیی، اتفاق آراء و گفتگوهای سیاسی مداوم عمل می‌نمایند. اعضای شورای مشترک ناتو-روسیه NRC بر حسب ظرفیت‌های ملی و در یک وضعیت همساز با تعهدات و الزامات جمعی مربوط به خود حرکت می‌کنند.

هم اعضای ناتو و هم روسیه حق عمل به صورت مستقل را برای خود به رسمیت شناخته و محفوظ می‌دارند، اگرچه، هدف مشترک آنها در چارچوب شورای مشترک ناتو-روسیه NRC، کار با یکدیگر در تمام زمینه‌هایی است که منافع و نگرانی مشترک دارند. این حوزه‌ها در پیمان تأسیس^۱ مشخص شده‌اند و همکاری آنها در چند موضوع کلیدی شامل: نبرد علیه تروریسم^۲، مدیریت بحران^۳ منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای^۴، کنترل تسلیحات^۵، روش‌های اعتمادساز^۶، سیستم دفاع موشکی^۷، لجستیک^۸،

1. Foundation Act

2. Fight against Terrorism

3. Crisis Management

4. Non-Proliferation

5. Arms Control

6. Confidence Building Measures

7. Missile Defence System

8. Logistics

همکاری‌های نظامی به نظامی^۱، اصلاح دفاعی^۲ و موارد غیر مترقبه‌ی غیر نظامی می‌باشد (NATO Russia Council (b), 2010).

هم‌چنین حوزه‌های جدید می‌توانند با توافق اعضاء به دستور کار شورای مشترک ناتو-روسیه NRC اضافه گردند. شورای مشترک ناتو-روسیه NRC، گروه‌های کاری مختلف و چندین کمیته را به منظور گسترش همکاری‌ها در این زمینه‌ها و زمینه‌های دیگر مانند همکاری‌های علمی و چالش‌های جوامع مدرن به وجود آورده است.

دیدگاه‌های متفاوتی درباره‌ی مسائل جاری بین‌الملل تأثیرگذار بر امنیت منطقه‌ی اروپا و آتلانتیک بین اعضاء شورای مشترک ناتو-روسیه NRC بحث و مبادله می‌شود، دیدگاه‌هایی مانند وضعیت بالکان، افغانستان، گرجستان، اوکراین، عراق و در سطحی وسیع‌تر منطقه‌ی خاورمیانه. این مسأله هم‌چنین کمکی است به منظور به وجود آوردن اراده‌ی سیاسی برای به عهده گرفتن ابتکار عملیات‌های مشترک دیگر مانند برنامه‌های در حال اجرا به منظور کشف و مبارزه با مواد مخدر در افغانستان.

دیگر جلوه‌ی تقویت روابط در سطح همکاری‌های سیاسی در ۹ دسامبر ۲۰۰۴ رخ داد؛ زمانی که مذاکراتی صریح و شفاف در پی بحبوحه‌ی بحران جدی اوکراین بین وزیران خارجه‌ی شورای مشترک ناتو-روسیه NRC به وجود آمد و منجر به صدور بیانیه گردید. شورای مشترک ناتو-روسیه NRC از تمام جریانات، درخواست اجتناب نمودن از تحریکات خشونت‌آمیز نمود و هم‌چنین طرف‌ها را از تهدید رأی‌دهندگان برحذر داشت و خواهان برگزاری یک انتخابات آزاد و عادلانه که بیانگر خواست و اراده‌ی مردم اوکراین باشد، شد. همگی اعضاء شورای مشترک ناتو-روسیه NRC حمایت خود را از دموکراسی در اوکراین با حفظ استقلال، حاکمیت ملی و تمامیت ارضی آن کشور تصریح و تأکید نمودند (Official documents, 2004).

1. Military-to-military Cooperation
2. Defence Reform.

شورای ناتو-روسیه از بدو تأسیس، به سمت ساز و کارهای سودمند و نتیجه‌بخش به منظور مشورت‌ها، اتفاق نظرها، همکاری‌ها، به دست آوردن تصمیمات مشترک و عملیات‌های گروهی حرکت نموده است و این روند به عنوان پایه و ستونی اساسی در شراکت ناتو-روسیه شکل گرفته است. تکامل مثبت همکاری‌های ناتو-روسیه، نویدبخش آینده‌ای بهتر برای تحکیم و گسترش همکاری‌های آنها می‌باشد. حفظ این انگیزه‌ی حرکت، مبنی بر دستاوردهای سیاسی و عملیاتی گذشته، عامل مهمی در توسعه و ایجاد فرصت‌های بزرگتر برای همکاری‌های آینده خواهد بود.

عده‌ای از ناظران بر این باورند که حضور مستقیم روسیه در شورای مشترک ناتو-روسیه NRC موجب گردیده است تا روسیه از نزدیک شاهد اشتراک نظرات و اختلاف نظرات اعضای ناتو باشد و بدینوسیله در مواقع لازم روسیه بتواند با ایجاد شکاف موضوعات را به نفع خود بهره‌برداری کند؛ امری که در ساختار قبلی شورای مشترک دائم PJC امکان‌پذیر نبود (Hendrickson, 2005:7). در دوران ریاست جمهوری بوش پسر که آمریکا میل به یکجانبه‌گرایی داشت روسیه سعی می‌کرد با نزدیک شدن به اعضای اروپایی ناتو قدرت آمریکا را متوازن سازد (Baranovsky, July, 9, 2001).

تسهیل نمودن ارتباطات و همکاری‌ها

یک هیئت سیاسی روسی در ناتو به منظور تسهیل سازی رایزنی‌ها و همکاری‌های ناتو-روسیه در مارس ۱۹۹۸ شروع به کار کرد (NATO Handbook: October.8, 2002). در آستانه‌ی سال ۲۰۰۱ (۱۵ دسامبر ۲۰۰۰)، دفتر اطلاعاتی ناتو^۱ (NIO) در مسکو به منظور ارتقای فهم طرفین از طریق انتشار اطلاعات و نشریات و همچنین ترتیب دادن کنفرانس‌ها و سمینارها برای دانشگاه‌ها، دانشجویان جوان و شنوندگان شروع به کار کرد. به ویژه دفتر اطلاعاتی ناتو (NIO) تمرکز خود را بر روی شرح دادن توجیهات و دلایل

1. NATO Information Office

همکاری ناتو-روسیه معطوف نمود. این تأکیدات بر روی حوزه‌هایی که منافع کشورهای عضو ناتو و روسیه به یکدیگر نزدیک می‌شدند، قرار گرفت. از جمله: جنگ علیه تروریسم، مقابله با گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، تبادل تجارب، اصلاح دفاعی و دگرگونی‌های نظامی (NATO Information Office in Moscow, 20 Feb. 2001).

در مه ۲۰۰۲ یک هیأت ارتباطات نظامی در مسکو به منظور ارتقای شفافیت‌سازی و آسان نمودن تماس‌های منظم، تبادل اطلاعات و رایزنی‌ها بین کمیته‌ی نظامی ناتو و وزارت دفاع روسیه شکل گرفت (NATO Military Liaison Mission Moscow, May 2002).

در سال ۲۰۰۳، یک خط ارتباطی تلفنی امن مستقیم بین دفاتر دبیرکل ناتو و وزیر دفاع روسیه برقرار گردید (Meeting of the NATO - Russia Council, December, 1, 2003)؛ همچنین در سال ۲۰۰۴، یک دفتر هیأت ارتباطات نظامی روسیه در مرکز سرفرماندهی عملیاتی استراتژیک ناتو در مونز بلژیک (ستاد عالی فرماندهی مشترک قدرت‌های متفق در اروپا) تأسیس گردید.

همچنین افسران روسی به واحد هماهنگ‌سازی شراکت^۱ در ستاد عالی فرماندهی مشترک قدرت‌های متفق در اروپا (SHAPE)، به منظور روان‌سازی فعالیت‌های مشارکت در مشارکت ناتو، برای صلح PFP گمارده شدند.

نبرد علیه تروریسم

در هیچ زمان و مکانی مانند جنگ با تروریسم، کشورهای عضو ناتو و روسیه آشکارا به این اندازه به یکدیگر نزدیک نشده بودند. جایی که یک خطر بزرگ، امنیت و ثبات بین‌المللی را با تهدید مواجه کرده بود و این تهدید جهانی، نیازمند پاسخ شدید هماهنگی بود. در تابستان ۲۰۰۴، چندین واقعه‌ی تراژیک در روسیه رخ داد که منجر به نزدیکی هر

چه بیشتر شورای مشترک ناتو-روسیه NRC و برگزاری نشست‌های فوق‌العاده گردید که تا آن زمان در تاریخ خودش نظیر نداشت. سفرای شورای مشترک ناتو-روسیه NRC قویاً تروریسم را در هر شکلی محکوم نموده و اراده‌ی خود را به منظور گسترش و تقویت تلاش‌های مشترک برای از میان بردن این تهدید مشترک تصریح و تجدید نمودند.

گام‌های محکم بعدی، شامل گسترش یک طرح عملیاتی جامع شورای مشترک ناتو-روسیه NRC، برای مقابله با تروریسم بود که در ۹ دسامبر ۲۰۰۴، از طرف وزرای امور خارجه‌ی NRC به تصویب رسید (Meeting official statement, December 4, 2004).

طرح عملیاتی مذکور، هدف و ساختار مشخصی را به همکاری‌های شورای مشترک ناتو-روسیه NRC در این زمینه می‌داد که موجب تحکیم همکاری‌های شورای مشترک ناتو-روسیه NRC با هدف جلوگیری از تروریسم، فعالیت‌های ضد تروریستی و مدیریت پی‌آمدهای حملات تروریستی گردید. ارزیابی‌های مشترک معین در زمینه‌ی حملات تروریستی توسعه یافت و تحت بررسی قرار گرفت. با برگزاری سه کنفرانس در سطوح بالا، رم و مسکو در ۲۰۰۲، و نورفولک (واقع در جنوب شرقی ایالت ویرجینیای ایالات متحده آمریکا) در ۲۰۰۴، نقش قدرت نظامی در مقابله‌ی با تروریسم و پیشنهادات راه‌های گسترش همکاری‌های عملی نظامی در این زمینه مطرح و مورد بحث قرار گرفت (Andrei Kelin, 2005). در ژوئن ۲۰۰۵، در اسلوونی کنفرانسی برگزار گردید که توجه خود را به چالش‌های به وجود آمده در روسیه، اسپانیا، ترکیه و ایالات متحده‌ی آمریکا پس از حملات تروریستی اخیر در آن کشورها معطوف ساخت و به بررسی پی‌آمدها و درس‌هایی که می‌توان از آن رویدادها چه در اتخاذ سیاست‌ها و چه در عمل آموخت پرداختند (Lessons learned, 2005).

نشان‌یابی دیگر تهدیدات امنیتی جدید

تهدید بی‌مانند و جدیدی در حوزه‌های دفاع موشکی که ناتو - روسیه در آن مناطق پیشرفت‌های مؤثری داشته‌اند مطرح گردیده، موشک‌های بالستیک است که با افزایش دسترسی روزافزون به آن تهدیدی برای امنیت اروپا به وجود می‌آید. در مارس ۲۰۰۴ در ایالات متحده‌ی آمریکا یک تمرین مشترک نظامی جدید به اجرا درآمد که در آن به وسیله‌ی کامپیوتر، سناریوی عملیات‌های دفاع موشکی را شبیه‌سازی نموده و مورد ارزیابی قرار دادند. این عمل در مارس ۲۰۰۵ توسط هلند دنبال گردید. هدف از این برنامه‌ها، بررسی قابلیت‌های همکاری‌های نظامی برای توانمندسازی عملیات‌های مشترک سریع و مؤثر ناتو و روسیه در تهاجمات احتمالی موشک‌های بالستیک به یگان‌های آنها در عملیات‌های مشترک بود. این بررسی و مطالعه در سال ۲۰۰۵ وارد دومین فاز خود شد. یک برنامه‌ی ابتکاری جدید به منظور حفاظت در مقابل حملات شیمیایی، میکروبی و رادیولوژیکی در دستور کار NRC قرار گرفت. همچنین این کار مشترک در ادامه با بحث در مورد مسائل هسته‌ای و همکاری در مقابله با گسترش سلاح‌های کشتار جمعی دنبال گردید.

یکی دیگر از همکاری‌های شورای مشترک ناتو-روسیه NRC، مدیریت فضای هوایی به منظور شفافیت‌سازی و ارتقای سطح امنیت آسمان‌ها در تهدیدهای احتمالی با هواپیماهای مسافربری که با اهداف تروریستی مورد استفاده واقع می‌شوند، بوده است.

همکاری‌های عملیاتی

روسیه برای هفت سال، تا قبل از تابستان ۲۰۰۳ که نیروهای خود را به عقب فرا خواند، بزرگترین گروه سربازان غیر-ناتو را در اختیار نیروهای حافظ صلح به رهبری ناتو در بالکان گذاشته بود. جایی که سربازان روسی در کنار نیروهای متحد (ناتو) و دیگر

همتایانشان مشغول حمایت و حفاظت از تلاش‌های جامعه‌ی بین‌الملل به منظور ایجاد یک صلح پایدار و بادوام در این ناحیه بودند (Hannes Adomeit: January 1, 2007:12).

در ابتدا نیروهای حافظ صلح روسیه در ژانویه‌ی ۱۹۹۶ در بوسنی و هرزگووین مستقر شدند. نیروهای روسی آنجا به عنوان بخشی از نیروهای چند ملیتی در قسمت شمالی حضور داشتند. آنها با برعهده داشتن گشت‌زنی‌ها و بازرسی‌های امنیتی روزانه و کمک به بازسازی آن منطقه در مأموریت‌های بشردوستانه شرکت داشتند.

نقش حیاتی دیپلماتیک روسیه در پایان دادن درگیری‌های کوزوو با وجود اختلاف‌ها در جنگ‌های هوایی ناتو در ۱۹۹۹ قابل توجه است. هم‌چنین اعزام نیروهای روسیه به کوزوو در ژوئن ۱۹۹۹ به عنوان بخشی از نیروهای چندملیتی در شرق، شمال و جنوب ایالت، کمک بزرگی به راه‌اندازی فرودگاه پرستینا^۱ و انجام خدمات و تسهیلات پزشکی بود (Security Through Partnership, 2005:23).

همکاری به عنوان نیروهای حافظ صلح در بالکان تجربه‌ی ارزشمند و سازنده‌ای برای گسترش عملیات‌های مشترک از این دست بود که منجر به برنامه‌ریزی‌های جامع در همکاری‌های عملیاتی نیروهای متحد ناتو و نیروهای روسیه در آینده شد.

در دسامبر ۲۰۰۴، با شرکت روسیه در عملیات‌های دریایی مدیترانه، آغاز فاز جدیدی در فعالیت‌های عملیاتی بود که موجب گشایش عمیقی در مدیریت بحران‌های عملیاتی در مبارزه با تروریسم به صورت مشترک گردید. پس از آن اعضای ناتو به پیشنهاد روسیه مبنی بر پشتیبانی عملی از نیروهای بین‌المللی در افغانستان پاسخ مثبت و گرمی دادند. در ۲۱ آوریل ۲۰۰۵، در حاشیه‌ی نشست غیر رسمی وزیران امور خارجه‌ی NRC در ویلنیوس^۲ پایتخت لیتوانی، روسیه توافقنامه‌ی وضعیت نیروهای مشارکت ناتو برای

1. Pristina
2. Vilnius

صلح NATO's PFP را پذیرفت. بنابراین به موجب آن، یک چارچوب حقوقی ضروری، برای فعالیتهای عملیاتی بیشتر و همکاریهای عملی فشردهتر به وجود آمد.

اصلاحات دفاعی

روسیه و کشورهای عضو ناتو منافع خود را در اصلاح دفاعی با هم به اشتراک گذاشتند. این شامل نیازهای مشترک آنها در بخشهای نظامی مانند: وسعت نظامی مناسب، آموزش و مجهز نمودن نیروها برای مقابله با خطرات و تهدیدات قرن ۲۱ بوده است. همکاریهای شورای مشترک ناتو- روسیه NRC در زمینهی اصلاح دفاعی دربرگیرندهی زوایای مختلفی مانند: مدیریت منابع، تبدیل صنایع دفاعی، برنامههای دفاعی و نظامی، اقتصاد کلان، مسائل مالی و اجتماعی می شود. دیگر زمینههای همکاری شامل: مدیریت پسماندهای هسته ای نظامی، حمل و نقل هوایی استراتژیک، مهندسی زیرساختهای نظامی، قابلیت همکاریهای لجستیکی و پیشنیازهای همکاریهای موثر در تمام سطوح می باشد. همچنین کار بر روی چگونگی ارتقای همکاریهای عمومی دفاعی نیروهای ناتو و روسیه در حال جریان می باشد. علاوه بر این دو بورس تحصیلی برای پژوهشگران روسی در دانشکدهی دفاعی ناتو در رم به منظور توسعهی تحقیقات برای اصلاح دفاعی تنظیم گردید. در ژوئن ۲۰۰۱، یک مرکز بازآموزی ناتو-روسیه در مسکو برای نظامیان منفصل از خدمت و خانوادهی آنها، تأسیس شد و همچنین در سال ۲۰۰۳، شش مرکز بازآموزی منطقه ای دیگر در سرتاسر روسیه به وجود آمده اند.

همکاریهای نظامی به نظامی

منظور از واژهی نظامی به نظامی، ارتقاء همکاریهای نظامی بین نیروهای روسیه و نیروهای کشورهای متحد از زمانی می باشد که ارتشهای مدرن قابلیت عمل در درون

عملیات‌هایی با فرماندهی چند ملیتی به منظور حفاظت از صلح و مدیریت بحران را پیدا کرده‌اند. یک برنامه‌ی نظامی قابل توجه در این زمینه در حال اجرا شدن می‌باشد.

به دنبال غرق شدن ناو هسته‌ای روسیه (Kursk) در اوت ۲۰۰۰، تمرینات مشترک برای گریز و نجات خدمه‌ی زیردریایی‌ها در دستور کار قرار گرفت. در فوریه ۲۰۰۳ چارچوب یک توافقنامه که بیانگر یک گام رو به جلو در استانداردسازی جستجوها و روش‌های نجات (در زمینه‌ی غرق شدن زیردریایی‌ها)، همدستی در توسعه‌ی تجهیزات و تبادل اطلاعات به امضا رسید (NATO's Relations with Russia, 2010)؛ چارچوب‌هایی برای تبادلات دریایی دوسویه، بازرسی‌های بنادر، فعالیت‌های ممکن برای افزایش دادن تمرینات نیروهای دریایی نظامی، بین ناتو و روسیه گسترش یافته است. در سال ۲۰۰۵، تمرینات نظامی به منظور آماده‌سازی نیروهای روسی برای پیوستن آتی آن نیروها به برنامه‌ی عملیات تلاش فعال^۱ (برنامه‌ای با هدف نظارت دریایی برای مقابله با حملات تروریستی) انجام شد.

همکاری‌های لجستیکی

امروزه امنیت محیط زیست، نیازمند عملیات‌های نیروهای چندملیتی و سیار می‌باشد؛ و این مسئله مستلزم افزایش مشارکت و ادغام منابع در هر کجا که ممکن باشد است. شورای مشترک ناتو-روسیه NRC چندین ابتکار عمل در زمینه‌ی همکاری‌های لجستیک در هر دو شاخه‌ی نظامی و غیرنظامی را تعقیب می‌نماید. نشست‌ها و سمینارهای بسیاری با تمرکز به بحث به وجود آوردن یک بنیاد قابل اعتماد برای درک متقابل در این زمینه از طریق سهیم کردن اطلاعات در مورد سیاست‌های لجستیکی، دکتین، ساختارها و درس‌های آموخته شده برگزار گردیده‌اند.

پیشرفت در کنترل جنگ افزارها

ناتو و روسیه در مورد مسائل مرتبط با کنترل جنگ افزارها و تدابیر اعتمادساز نیز به بحث و تبادل نظر پرداخته‌اند. در این چهارچوب دو طرف بر تعهدات خود مبنی بر استفاده از سلاح‌های متعارف، در پیمان CFE، به عنوان بنیان و اساس امنیت اروپا تأکید کرده‌اند. پیشرفت در این فضا بستگی به اجرای بند بند تعهدات و باقیماندن روسیه بر سر آنها در قطعنامه‌ی کنفرانس استانبول در ۱۹۹۹ راجع به گرجستان و جمهوری مولداوی (در ناحیه‌ی بالکان) دارد.

موارد غیر مترقبه غیرنظامی و کمک‌های امدادی در مصیبت‌ها

همکاری ناتو و روسیه در زمینه‌ی واکنش به بلایا، به امضای تفاهم‌نامه در زمینه‌ی برنامه‌ی ضرورت‌های غیرنظامی و آمادگی مواجهه با مصیبت‌ها در ۱۹۹۶ باز می‌گردد. اشکال عملی این همکاری شامل: همکاری مشترک به منظور بهبود آمادگی برای محافظت از انسان‌های غیر نظامی و واکنش به اقسام مختلف موقعیت‌های ضروری، می‌باشد.

در ۱۹۹۸ یک طرح پیشنهادی از سوی روسیه و تصویب آن در ناتو، منجر به تأسیس قانونی به نام «مرکز هماهنگی‌های مواجهه با بلابای اروپا آتلانتیک»^۱ (EADRCC) گردید. این مرکز توانست به عنوان دستیار شورای کشورهای اروپا-آتلانتیک (EAPC)، همکاری نزدیکی در عملیات‌های نجات پناهندگان در بین جنگ کوزوو داشته باشد و پس از آن نیز در عملیات‌های نجات‌بخشی از قبیل: سیل، زلزله، ریزش کوه، آتش‌سوزی و فجایع دیگر حضور داشته باشد.

روسیه میزبانی برنامه‌ها و مانورهای کمک رسانی به غیرنظامیان در سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۴ را برعهده داشته است. همچنین، روسیه سرپرستی یک برنامه‌ی ابتکاری با

1 . Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre

مجارستان را به منظور افزایش توانایی پاسخ‌دهی سریع به موارد اضطراری مانند: عوامل شیمیایی، میکروبی، رادیولوژیکی و هسته‌ای بر عهده گرفته است.

همکاری‌های علمی و محیطی

همکاری‌های علمی ناتو و روسیه به ۱۹۹۸ باز می‌گردد. زمانی که یک تفاهم‌نامه‌ی علمی و همکاری تکنولوژیکی بین طرفین منعقد گردید. دانشمندان روسیه، بیشتر از هر کشور دیگر از بورس‌های پژوهشی و کمک‌های مالی برنامه‌های علمی ناتو فایده برده و استفاده کرده‌اند (NATO's Relations with Russia, 2010 & Rome Summit, 28 May 2002).

یک کانون کلیدی در همکاری‌های علمی شورای مشترک ناتو-روسیه NRC به کار بردن علوم غیرنظامی به منظور مقابله با تروریسم و تهدیدات جدید مانند: کشف مواد منفجره، بررسی روانی و اجتماعی ضربه‌های تروریسم، حفاظت در برابر عوامل شیمیایی، میکروبی، رادیولوژیکی و هسته‌ای، امنیت فضای اینترنت و امنیت حمل و نقل می‌باشد. دیگر زمینه‌ی همکاری‌ها پیش‌نگری و جلوگیری از بلایای ناگهانی است. مشکلات حفاظت از محیط‌زیست که ناشی از فعالیت‌های نظامی و غیر نظامی است نیز از دیگر حوزه‌های مهم همکاری‌ها می‌باشد.

حرکت نظامی روسیه در گرجستان

به دنبال حرکت نظامی روسیه در گرجستان در اوایل اوت ۲۰۰۸، نیروهای متفق در اعتراض به این عمل نشست رسمی خود با شورای ناتو-روسیه و همکاری در چند حوزه را به حالت تعلیق درآوردند. وزرای خارجه کشورهای عضو ناتو در ۱۹ اوت ۲۰۰۸ اعلام کردند که اقدام نظامی روسیه نامتناسب و در جهتی غیر از نقش پاسدار صلح آن کشور بوده است. آنها هم‌چنین اعلام کردند که اقدام روسیه در مغایرت با اصل حل و فصل مسالمت‌آمیز منازعات که مصوبه‌ی نهایی هلسینکی بر آن تأکید داشته و توافق همکاری با

اتحادیه ناتو است. (Haas, 2009: 5)؛ اما همکاری‌ها در حوزه‌های کلیدی منافع مشترک، مانند مقابله با مواد مخدر و جنگ علیه تروریسم ادامه یافت.

در دسامبر ۲۰۰۸، وزیران خارجه‌ی ناتو بر سر اتخاذ رویکرد مرحله به مرحله و حساب شده در رابطه با نزدیکی دوباره با روسیه به توافق رسیدند. در نشست مارس ۲۰۰۹، آنها تصمیم به از سرگیری نشست‌های رسمی شورای مشترک ناتو-روسیه در سطح وزرا و در نزدیک‌ترین زمان پس از اجلاس ناتو در ماه آوریل گرفتند. وزرای ناتو موافقت کردند که از شورای ناتو-روسیه، به عنوان مکانی برای گفتگو با روسیه در تمام زمینه‌ها استفاده نمایند (NATO's Summit Guide, 2009).

در همین زمینه، به رسمیت شناختن آبخازیا و اوستیای جنوبی از طرف روسیه به عنوان دولت‌های خودمختار (مستقل)، و قصد روسیه مبنی بر ساختن پایگاه نظامی جدید در آبخازیا که اقدامی مغایر با "پیمان متعارف نیروهای مسلح در اروپا" (CFE) " بود، نگرانی اصلی دولت‌های متفق به شمار آمد. وزرای ناتو تلاش کردند که روسیه را به تعهداتش نسبت به گرجستان متوجه سازند و اعلام نمودند مادامی که اختلافات سیاسی در موضوعات مهم باقی بماند، نیروی محرک و انگیزشی روح عملی همکاری‌های شورای ناتو-روسیه با چالش و رویارویی مواجه خواهد شد. روابط ناتو و روسیه مجدداً در ماه مه ۲۰۰۹ به دلیل اخراج دو دیپلمات روسی توسط ناتو به اتهام جاسوسی تیره گردید. طرح برگزاری یک مانور نظامی در همان زمان در گرجستان بنا به گفته رئیس‌جمهور روسیه، دیمتری مدودف، یک اقدام تحریک‌آمیز آشکار بود (The Nation: May, 1, 2009).

در ماه دسامبر ۲۰۰۹، در اولین جلسه‌ی رسمی ناتو با حضور روسیه که پس از حمله‌ی روسیه به گرجستان و در سطح وزرای ناتو برگزار گردید، وزرای خارجه گام‌هایی را برای از سرگیری روابط گرم دوباره‌ی شورای ناتو روسیه برداشتند و توافق نمودند تا

طرح مشترکی را به اجرا درآوردند که در آن چالش‌های امنیتی مشترک ناتو و روسیه در قرن ۲۱ مورد بررسی قرار گیرند (NATO's Relations with Russia, 2010).

تحلیل رابطه روسیه با ناتو

ناتو در دهه‌ی ۱۹۹۰ با این توجیه که ریشه‌های تهدید زمان شوروی هنوز در روسیه باقی است به حیات خود ادامه داد. رویداد ۱۱ سپتامبر خلاء حضور یک دشمن استراتژیک برای غرب را پر نمود و زمینه‌ی منطقی‌ای برای گسترش رابطه‌ی غرب با روسیه شد. برخی کشورهای کلیدی همچون انگلستان، فرانسه، آلمان و ایتالیا بدین نتیجه رسیده‌اند که تداوم سیاست انزوا و یا محروم‌سازی روسیه یکی از دلایل عمده‌ی تشدید جنگ سرد بوده است. وقوع حوادث ۱۱ سپتامبر و همسویی روسیه با ایالات متحده در مبارزه با تروریسم بین‌الملل، روسیه را به همکاری با پیمان ناتو در چارچوب «شورای ناتو روسیه» سوق داد. به این ترتیب فعالیت‌های ناتو در افغانستان در حوزه‌ی کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز تسهیل شد. تحول مهم‌تر در این رابطه، گسترش فعالیت‌های ناتو در افغانستان و پذیرش فرماندهی نیروهای سازمان ملل متحد «ایساف» در سال ۲۰۰۳ در آن کشور بود. در واقع این اقدام نخستین فعالیت ناتو در منطقه‌ای خارج از حوزه‌ی سنتی این پیمان در اروپا به شمار می‌رفت (واعظی، ۱۳۸۶: ۶).

عده‌ای از ناظران بر این باورند که چالش‌های مشترک موجب شده است که ناتو نیازمند به روسیه باشد و متقابلاً روسیه به ناتو. پس از تغییراتی که در سیاست ایالات متحده از یکجانبه‌گرایی به چند جانبه‌گرایی ایجاد شده است این زمینه‌ی نوین همکاری و مشارکت بیشتر گسترش یافته است و این امر بر این موضوع تأکید دارد که نهادهای امنیتی چندجانبه مانند ناتو اهمیت روز افزونی یافته‌اند (Rotfed, February 4, 2011).

اهداف مهم روس‌ها از تعامل با ناتو

روسیه سه هدف مهم را در روابط نزدیک و تعامل با ناتو دنبال می‌کنند:

۱. حضور در نهادهای تعیین کننده و تصمیم‌ساز جهانی و جلوگیری از انزوای روسیه در مسائل مهم بین‌المللی و امور مربوط به امنیت جهانی.
۲. جلوگیری از جهت‌گیری‌های احتمالی ناتو علیه روسیه.
۳. فرصت‌سازی برای حل مسائل جدایی‌طلبی در روسیه به ویژه در شمال قفقاز از طریق پیوند زدن مسائل آن با موضوع کلی مبارزه با تروریسم جهانی (ثقفی عامری، ۱۳۸۶: ۲۲).

اهداف ناتو در نزدیکی به روسیه

در این باره جهت هر یک از دو پایه‌ی اصلی این سازمان، یعنی اروپای غربی و آمریکا دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد:

دیدگاه اروپا: علاقه‌مندی اروپا به افزایش همکاری با روسیه در جهت مشروط و محدود ساختن آن کشور در برخی از چارچوب‌های موجود می‌باشد و این امر از سه موضوع نشأت می‌گیرد: اولاً، روسیه در همسایگی اروپا قرار دارد و امنیت اروپا به امنیت آن کشور مرتبط است. ثانیاً، اروپا در مقابل آنچه که مسأله‌ی تروریسم خوانده می‌شود و ریشه‌های آن در بحران خاورمیانه قرار دارد به لحاظ اقتصادی، سیاسی و نظامی به مراتب آسیب‌پذیرتر از آمریکا می‌باشد و از این رو به نقش مثبتی که احتمالاً روسیه می‌تواند ایفا نماید، اهمیت می‌دهد. ثالثاً، بخش قابل توجهی از مواد مخدر از طریق روسیه به اروپا ارسال می‌شود و همکاری این کشور با اروپا در این زمینه ضروری می‌باشد.

دیدگاه آمریکا: آمریکا نه با روسیه همسایه است و نه با مشکلات ناشی از تسری ناامنی و یا مواد مخدر به طور مستقیم مواجه می‌باشد. به همین دلیل آمریکا و به ویژه

نظامیان آن، به اندازه‌ی اروپا برای این همکاری‌ها در قالب ناتو ضرورت قائل نیستند و بیشتر به حل مسائل موجود از طریق روابط دوجانبه گرایش دارند. با این حال همانطور که کیسینجر نیز بعد از تصویب سند تشکیل شورای ناتو-روسیه اعلام کرد، روسیه دلیل اصلی ابقای ناتو و گسترش آن به شرق محسوب می‌گردد (ثقفی عامری، ۱۳۸۶: ۲۲ و ۲۳).

روابط روسیه با ناتو

در یک نگاه اجمالی، اساس تحلیل‌ها و نظراتی که به بررسی روابط روسیه و ناتو در چارچوب برنامه‌ی گسترش ناتو به شرق می‌پردازند، قابل تقسیم به دو رهیافت می‌باشند: الف) روسیه در مقابل ناتو؛ ب) روسیه در درون ناتو

الف) روسیه در مقابل ناتو

بیشتر آراء و نظراتی که در رابطه با روابط روسیه و ناتو وجود دارند در این طیف و از دو منظر تئوریک واقع می‌شوند: ۱- رهیافت رئالیسم ۲- رهیافت سازه‌انگاری.

نظریه‌پردازان بر پایه‌ی رهیافت رئالیسم معتقدند آمریکا اجازه نخواهد داد که عضویت روسیه‌ی برخوردار از حق وتو موقعیت برتر و مسلط آن کشور را به مخاطره اندازد. بر این اساس تقابل دو دیدگاه روسی و آمریکایی در خصوص نظام امنیت آتلانتیکی مانع از ادغام روسیه در پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) شده و لذا این کشور قویاً در مقابل گسترش این سازمان به مرزهای ملی خود خواهد ایستاد (کیانی، ۱۳۸۶: ۳۳-۳۶).

دیدگاه دیگری که با دلایل نظری متفاوت، اما نتیجه‌ای مشابه به تحلیل روابط روسیه با ناتو می‌پردازد، سازه‌انگاری اجتماعی می‌باشد. این رویکرد با تأکید بر مفهوم محوری «هویت»، چنین استدلال می‌کند که روسیه عضوی از حوزه‌ی فرهنگی-تمدنی غرب نیست، و روسیه تنها زمانی به عضویت ناتو درخواهد آمد که هویت خود را تغییر دهد. به باور ریچارد کریکاس، روسیه برخلاف ادعاهایش، یک کشور دموکراتیک نیست. اقداماتی

همچون نقض مکرر حقوق بشر، سرکوب رسانه‌های آزاد و... از روسیه کشوری غیردموکراتیک ساخته است. بر این اساس، غرب از پذیرش روسیه در ساختار امنیتی فرآتلانتیکی خود امتناع می‌ورزد (کیانی، ۱۳۸۶: ۳۶).

ب) روسیه در درون ناتو

اساس استدلال تحلیل‌گرانی که همگرایی روسیه با ناتو را پیش‌بینی کرده و آن را یک ضرورت می‌دانند، بر وجود اهداف مشترک در عین ناهمگنی ارزش‌ها میان این دو بازیگر بین‌المللی استوار می‌باشد. دیوید فادوک ضمن تأکید بر همگرایی روسیه با ناتو، معتقد است تحقق این همگرایی موجب تضعیف تهدیدات داخلی متوجه فرآیند دموکراسی‌سازی در روسیه، ایجاد یک نظام امنیتی کارآمد در اروپای پس از جنگ سرد و کم‌رنگ شدن چالش‌های جدید متوجه امنیت منطقه‌ی آسیا-پاسفیک به ویژه اوج‌گیری قدرت چین به عنوان «رقیب جدی» منطقه‌ای روسیه خواهد شد.

هم‌چنین برخی تحلیل‌گران معتقدند که اهداف مشترک میان این دو بازیگر بین‌المللی مانع از آن خواهد شد تا ناتو و روسیه در مقابل یکدیگر قرار گیرند. اهداف مشترکی مانند: تروریسم بین‌المللی، گسترش تسلیحات کشتار جمعی، افزایش تدریجی قدرت چین و چالش‌های جمعیتی و زیست‌محیطی نمونه‌هایی از تهدیدات امنیتی مشترک میان روسیه و ناتو به شمار می‌روند (کیانی، ۱۳۸۶: ۳۹-۳۷).

هم‌چنین ایالات متحده آمریکا، روسیه را وزنه‌ای در مقابل قدرت یافتن بعضی از اعضای اتحادیه اروپا می‌داند. روسیه در مقابله با بنیادگرایی در آسیای مرکزی و قفقاز و اشاعه‌ی آن به مرکز و شرق اروپا نیروی مهمی است و این امر می‌تواند ثبات‌سازی در قسمت‌های مهمی از دنیا توسط روسیه، بدون اینکه آمریکا بخواهد هزینه‌ای متحمل شود، را عملی سازد (اصطباری، ۱۳۸۳: ۲۷۱).

تحلیل سیاست خارجی روسیه

طبق نظریه‌ی رئالیسم تدافعی که نحله‌ای از رویکرد رئالیسم ساختاری می‌باشد، روسیه پس از فروپاشی نظام دوقطبی و افول منزلت بین‌المللی روسیه از «ابرقدرتی» به «قدرت بزرگ» در نظام بین‌الملل، نقش ایالات متحده آمریکا به عنوان یک قدرت هژمونیک در نظام بین‌الملل را پذیرفته و لذا با پرهیز از رقابت جدی با این کشور در حوزه‌ی مسائل و موضوعات جهانی تنها در چارچوب اصل پیشینه‌سازی امنیتی در حوزه‌هایی که دارای منافع مستقیم و عینی می‌باشد، سیاست‌های آمریکا را به چالش خواهد کشید. به باور مک فارلن، سیاست روسیه در نظام بین‌الملل، عمل‌گرایانه است. طبق این دیدگاه مسکو در تلاش است تا شرایط نابسامان دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ خود را به وضعیتی پایدار و پویا تبدیل کند (کیانی: ۴۳-۴۴)؛ در مجموع سیاست روسیه در قبال ناتو «رویکرد تعامل آشکار و تقابل پنهان» است (کیانی، ۱۳۸۶: ۹۶).

گزارش ناتو برای برنامه ۱۰ سال آینده آن

در ماه مه ۲۰۱۰ سند برنامه‌ی ده ساله‌ی ناتو توسط گروهی به سرپرستی خانم مادلین آلبرایت (وزیر امور خارجه پیشین ایالات متحده) تهیه شده است که در اجلاس بعدی ناتو برای تصویب، به رأی ۲۸ عضو گذاشته خواهد شد.

اولویت اصلی ناتو در ۱۰ سال آینده: تروریسم و مبارزه با آن در هر جای دنیا که باشد.

مهمترین چالش پیش روی ناتو: افغانستان.

خلاصه‌ی این سند:

- ۱- پیروزی در جنگ افغانستان.
- ۲- تقویت روابط با روسیه.
- ۳- دفاع در برابر تهدید موشکی ایران.
- ۴- تضمین امنیت ۲۸ کشور عضو ناتو (بی‌بی‌سی و مه ۲۰۱۰).

نتیجه گیری

از سال ۲۰۰۲، ناتو با روسیه روابط خود را به شکل سازمان یافته آغاز کرده است و هرچند که در این مدت مناسبات بین این دو بازیگر مهم بین‌المللی دارای فراز و نشیب‌هایی بوده، اما هر دو سوی این رابطه از این ارتباطات، دارای منافع می‌باشند و به نظر می‌رسد این روابط با به وجود آمدن تهدیدهای مشترک استمرار و گسترش یابد.

پس از فروپاشی نظام کمونیستی در شوروی، ناتو از یک پیمان دفاعی به سمت یک پیمان امنیتی حرکت نموده است و اتحادش با روسیه نیز در همین راستا قرار دارد. ضمن اینکه مبارزه با دزدان دریایی نیز یکی از نمونه‌های امنیتی است. بطور کلی دگرگونی‌های نظام بین‌الملل پس از پایان جنگ سرد و حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر پیچیدگی‌های خاصی به روابط روسیه و ناتو داده است. روسیه دارای خطوط قرمزی است که مایل نیست ناتو آنها را نادیده بگیرد، ضمن اینکه ناتو و ایالات متحده آمریکا خواهان پشتیبانی روسیه از مواضع آنها در موضوعات بین‌المللی هستند. گسترش ناتو از دیگر موضوعات مهم است که روسیه نسبت به آن حساسیت دارد و خواهان آن است که منافعش در این روند گسترش آسیب نبیند. با توجه به اعضاء ۲۸ کشوری ناتو و کشورهای هم‌پیمان با ناتو (۲۲ عضو در طرح مشارکت برای صلح PFP و ۷ عضو در طرح گفتگوی مدیترانه) امروزه ناتو رسماً حدود ۶۰ کشور قراردادهای نظامی-امنیتی امضاء نموده است. این روند موجب گسترش مرزهای ناتو از کشورهای دوسوی اقیانوس اطلس (حوزه‌ی آتلانتیک شمالی) تا مرزهای هند و چین شده است.

در دوران ریاست جمهوری بوش پسر، یکجانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا، موجب شکاف در بین کشورهای عضو ناتو از یک سو و روسیه از سوی دیگر گردیده بود اما با روی کار آمدن دولت اوباما در آمریکا و تغییر در سیاست آن کشور از یکجانبه‌گرایی به چندجانبه‌گرایی زمینه‌ی همکاری در ناتو به عنوان یک نهاد امنیتی چندجانبه برای مقابله با

چالش‌های مشترک از اهمیت بیشتری برخوردار گردیده است. در حال حاضر چالش افغانستان و جنگ با تروریسم مهم‌ترین تهدید و چالش پیش روی ناتو و متحدش روسیه در ده سال آینده است.

منابع

۱. اصطباری امیرحسین. «سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در قبال گسترش اتحادیه اروپا به سوی شرق»، کتاب اروپا ۴: ویژه روابط اروپا و آمریکا، ویراستار: علی فلاحی، تهران، ابرار معاصر، ۱۳۸۳.
۲. ثقفی عامری، ناصر. «ناتوی جدید در معادلات بین‌المللی»، ناتو و محیط امنیتی ایران، تهران، پژوهشکده مطالعات استراتژیک، ۱۳۸۶.
۳. کیانی، داوود. «جهت‌گیری سیاست خارجی روسیه در برابر ناتو» ناتو و محیط امنیتی ایران، صص ۳۳-۳۶.
۴. واعظی، محمود. ناتو و محیط امنیتی ایران، ص ۶.
5. <http://www.nato-russia-council.info>.
6. First NATO Secretary General, Lord Ismay, famously stated the organization's goal was "to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down". David Reynolds, *The Origins of the Cold War in Europe: International Perspectives* (New Haven: Yale University Press), p.13.
7. Julianne Smith. *The NATO-Russia Relationship, Defining Moment or Déjà vu?* Center for Strategic and International Studies of Washington (CSIS), 2008, p.7, And also see: <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/eapc.pdf> accessed 15.7.2010.
8. Dmitri Trenin "NATO and Russia: Sobering Thoughts and Practical Suggestions" (Summer 2007), Find it in <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/english/art1.html> accessed 10.7.2010.
9. Founding Act, <http://www.nato-russia-council.info/htm/EN/documents27may97.shtml> accessed 10.6.2010.

10. NATO Russia Council (a), 2002 find it in <http://www.nato-russia-council.info/htm/EN/nrc.shtml> accessed 10.5.2010.
11. NATO Public Diplomacy Division, "NATO-Russia: Forging Deeper Relations" 2004 find it in <http://www.nato.int/docu/nato-russia/nato-russia-e.pdf> accessed 15.4.2010.
12. "NATO-RUSSIA COUNCIL", find it <http://www.nato-russia-council.info/htm/EN/nrc.shtml> accessed 14.4.2010.
13. NATO Russia Council (b) find it in http://www.nato.int/cps/uk/natolive/topics_50091.htm accessed 12.4.2010.
14. Official documents find in http://www.nato-russia-council.info/htm/EN/documents09dec04_1.shtml accessed 12.4.2010.
15. NATO Handbook 8/oct/2002, Chapter 3: The Opening up of the Alliance, Cooperation, between NATO and Russia, The NATO-Russia Permanent Joint Council: find it in <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb030304.htm> accessed 11.4.2010.
16. Gordon B. Hendrickson. The Future of NATO-Russia Relations: Or, How to Dance With a Bear and Not Get Mauled Occasional paper (WASHINGTON, D.C.: The Atlantic Council, 2005).
17. Vladimir, Baranovsky. NATO Enlargement: Russia's Attitudes European Security Forum, 9 July 2001 find in <http://www.eusec.org/baranovsky.htm> accessed 8,11,2011.
18. NATO Information Office in Moscow Feb 20, 2001.
19. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49751.htm accessed 10.3.2010.
20. NATO Military Liaison Mission Moscow: May 2002 find in: http://www.nato.int/issues/liaison_mission_moscow/index.html accessed 17.2.2010.
21. <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p031201e.htm> accessed 17.2.2010.
22. Meeting official statement December 9, 2004, find it in: http://www.nato.int/cps/en/SID-38988522-ACEFAC65/natolive/official_texts_21005.htm accessed 19.3.2010
23. Andrei Kelin. "NATO-Russia Cooperation to Counter Terrorism", Combating Terrorism, NATO Review Autumn 2005 find it in: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/english/art2.html> accessed 19.3.2010.
24. Lessons learned from Recent Terrorist Attacks: Building National Capabilities and Institutions, NRC conference Ljubljana, Slovenia 27 June -1 July 2005, Chairman's Report, find it in

- <http://www.nato.int/docu/conf/2005/050727/index.html> accessed 25.4.2010.
25. Hannes Adomeit. Inside or Outside? Russia's Policies Towards NATO, p.12. German Institute for International and Security Affairs (2007), find it in http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3570 accessed 16.6.2010.
26. Security Through Partnership, Peace-Support Operations, find it in: http://www.nato.int/docu/sec-partnership/html_en/nato_secur06.html accessed 16.6.2010.
27. NATO's Relations with Russia, find it in http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm accessed 16.6.2010
28. Rome Summit 28 May 2002, NATO-Russia: forging a new relationship find it in: <http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/b020528e.htm> accessed 16.6.2010.
29. Marcel de Haas, NATO-Russia Relations after the Georgian Conflict www.clingendael.nl/.../2009/20090000_cscp_artikel_mhaas.pdf
30. NATO's Summit Guide 2009, p.81. find it in <http://www.nato.int/summit2009/summit-guide-09.pdf> accessed 23.7.2010.
31. The Nation, "Nato-Russia relations plummet amid spying, Georgia rows" Published: May 01, 2009. In www.nation.com.
32. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm accessed 29.4.2010.
33. Adam Daniel Rotfeld, "Resetting the NATO-Russia Relationship" The Jordan Times, February 4th, 2011.